

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ СТАТИСТИКИ ТУРИЗМУ

Удосконалено та систематизовано систему показників для потреб статистичного аналізу туристичної діяльності, визначено порядок їх розрахунку

Постановка проблеми. В умовах розбудови української держави туризм стає дієвим засобом формування ринкового механізму господарювання, забезпечення зайнятості, надходження значних коштів до державного бюджету, однією з форм раціонального використання вільного часу та проведення змістовного дозвілля. Особливого значення розвиток даної сфери послуг набуває в умовах світової фінансової кризи, оскільки не потребує значних інвестиційних коштів.

В той же час, зі зростанням популярності туризму як сучасного елемента якості життя, визнанням його важливою сферою економіки зростає і потреба в статистичному забезпеченні туристичного господарства. Саме тому чітке визначення показників статистики туризму, взаємозв'язків між ними та порядку їх розрахунку має важливе значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи літературні джерела, можемо стверджувати, що основні розробки систем показників статистичного аналізу туризму спостерігаються на теренах російської наукової думки. Так, Сараєв [4] виділяє три групи показників: показники моніторингу туристичного ринку, показники оцінки економічної ролі туризму та показники, що характеризують туристичні ресурси. В той же час Яковлев [6] виокремлює показники оцінки ефективності трудових ресурсів, фінансових результатів туристичного підприємства, економічної ефективності туризму, а також макроекономічні показники, що визначаються на основі системи національних рахунків.

Щодо українських публікацій, то звернемо увагу на затверджену в 1998 році Методику розрахунку обсягів туристичної діяльності [2], що узагальнила національну систему показників туризму (іноземний, зарубіжний, внутрішній туризм, екскурсійна діяльність, туристична індустрія, зайнятість в туризмі, економічні показники туризму) та методику їх розрахунку.

Дані дослідження зробили вагомий внесок в статистичне забезпечення туристичної діяльності, але в той же час потребують систематизації та удосконалення відповідно сучасних умов функціонування національного туристичного господарства.

Мета дослідження полягає в систематизації та удосконаленні системи показників для потреб статистичного аналізу стану та розвитку туризму в регіоні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Система показників статистики туризму – це сукупність взаємопов'язаних числових характеристик статистичних показників, які всебічно характеризують стан і розвиток процесів та явищ туристичного господарства у відповідних умовах часу та регіону (світу, країни, області, міста тощо).

Вважаємо, що всю сукупність показників статистики туризму можна згрупувати за напрямом дослідження та за ознакою значення для певної групи суспільства, що зацікавлена в розрахунку таких показників (див. рис. 1).

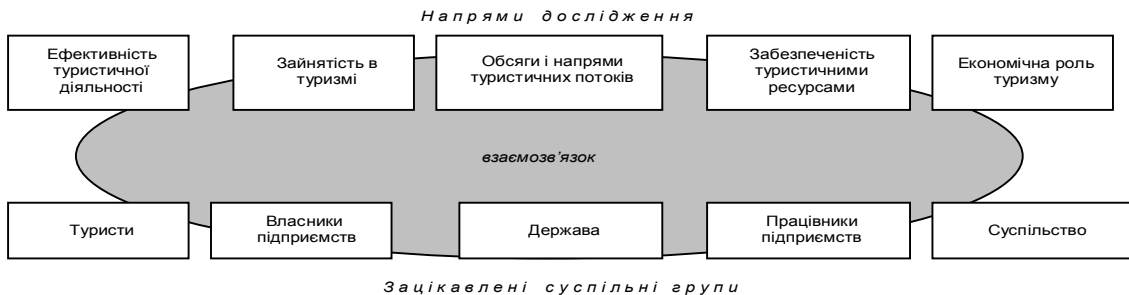

Рис. 1. Ознаки групування системи показників статистики туризму

Отже, на базі п'яти напрямів дослідження туризму розробимо основну систему показників статистичного аналізу та відобразимо алгоритм розрахунку деяких з них на рисунку 2.

Будь-яке підприємство, в тому числі і туристичне, вперше чергу прагне отримати максимальний ефект від здійснення своїх господарських операцій. Отже, значення групи показників ефективності туристичної діяльності зумовлено тим, що на їх основі можна здійснювати аналіз доцільності капіталовкладень в сферу туризму, розробляти стратегію поведінки підприємства, проводити фінансовий аналіз туристичної діяльності. В інформації, що отримується в результаті розрахунків даної групи показників в першу чергу зацікавлені підприємства туризму та потенційні інвестори в туристичний бізнес.

Обсяг наданих туристичних послуг (Отп) – це виручка від реалізації, якою вважається продажна вартість наданих туристичних послуг, що вказана в оформлених як підстава для розрахунків з покупцями (замовниками) документах, або у вигляді платежу, зарахованого на рахунок суб'єкта туристичної

діяльності в установах банку. До туристичних послуг включається вартість путівок на туристські маршрути і екскурсійне обслуговування, а саме [2]:

- проживання і харчування в туристських готельних комплексах, туристських центрах, готелях, турбазах, пансіонатах і кемпінгах;
- проживання в орендованих приміщеннях інших відомств та індивідуальних оселях громадян;
- екскурсійне, туристсько-оздоровче, культурно-масове обслуговування тощо;
- послуги пасажирського транспорту.

Витрати, пов'язані з наданням туристичних послуг (Вт) – це витрати обігу, які припадають на реалізовані послуги [1].

Чистий прибуток (збиток) – ЧП(Зт) – визначається як кінцевий результат діяльності туристичного підприємства, тобто виручка від реалізації туристичних послуг (Отп) за вирахуванням непрямих податків, витрат, пов'язаних з реалізацією туристичних послуг та податку на прибуток, скоригований на суму надзвичайних доходів і витрат.

Алгоритми розрахунку таких показників як коефіцієнт покриття та окупності витрат, рентабельність послуг представлені на рисунку 2.

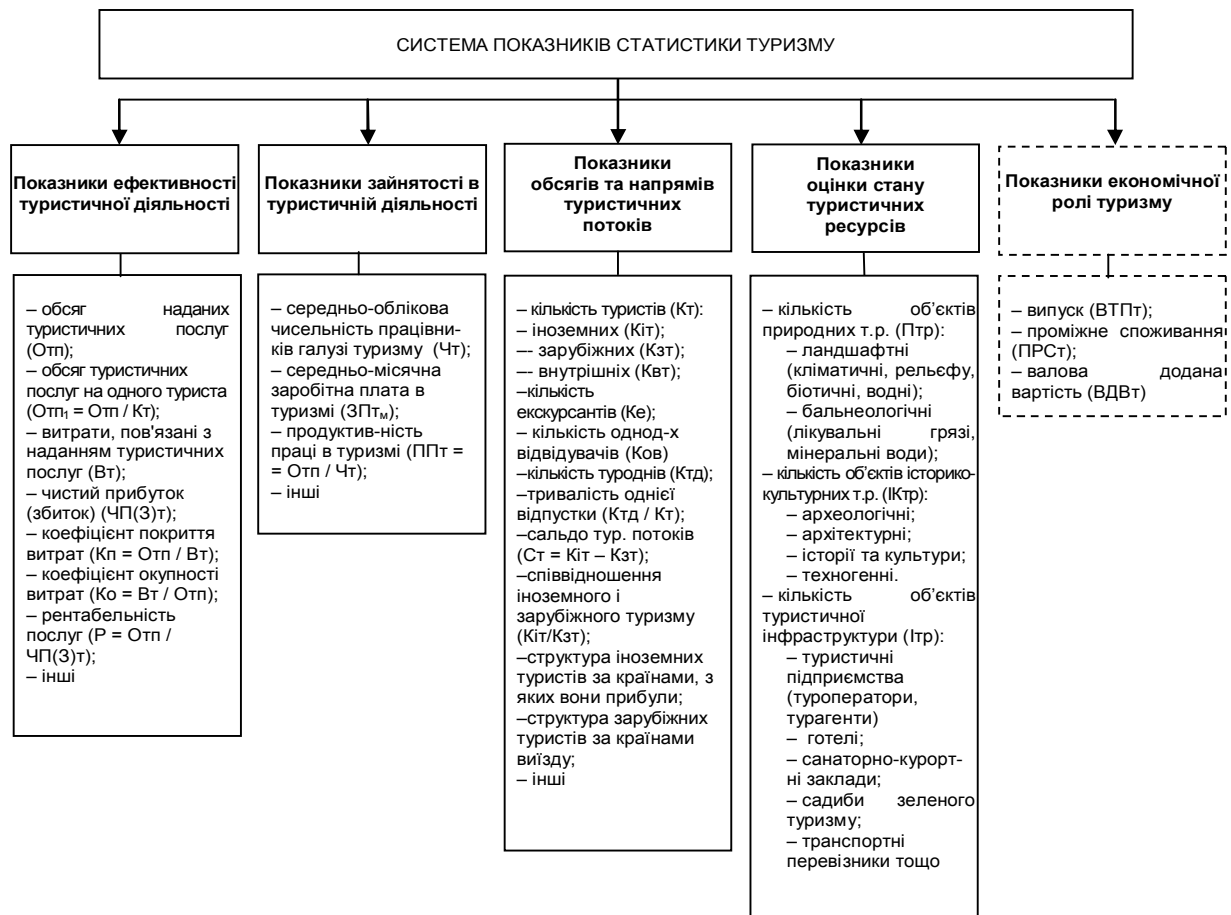

Рис. 2. Характеристика системи показників статистики туризму

Будь-яке підприємство, в тому числі і туристичне, вперше чергу прагне отримати максимальний ефект від здійснення своїх господарських операцій. Отже, значення групи **показників ефективності туристичної діяльності** зумовлено тим, що на їх основі можна здійснювати аналіз доцільності капіталовкладень в сферу туризму, розробляти стратегію поведінки підприємства, проводити фінансовий аналіз туристичної діяльності. В інформації, що отримується в результаті розрахунків даної групи показників в першу чергу зацікавлені підприємства туризму та потенційні інвестори в туристичний бізнес.

Обсяг наданих туристичних послуг (Отп) – це виручка від реалізації, якою вважається продажна вартість наданих туристичних послуг, що вказана в оформлених як підстава для розрахунків з покупцями (замовниками) документах, або у вигляді платежу, зарахованого на рахунок суб'єкта туристичної діяльності в установах банку. До туристичних послуг включається вартість путівок на туристські маршрути і екскурсійне обслуговування, а саме [2]:

- проживання і харчування в туристських готельних комплексах, туристських центрах, готелях, турбазах, пансіонатах і кемпінгах;

- проживання в орендованих приміщеннях інших відомств та індивідуальних оселях громадян;

- екскурсійне, туристсько-оздоровче, культурно-масове обслуговування тощо;

- послуги пасажирського транспорту.

Витрати, пов'язані з наданням туристичних послуг (Вт) – це витрати обігу, які припадають на реалізовані послуги [1].

Чистий прибуток (збиток) – ЧП(З)т – визначається як кінцевий результат діяльності туристичного підприємства, тобто виручка від реалізації туристичних послуг (Отп) за вирахуванням непрямих податків, витрат, пов'язаних з реалізацією туристичних послуг та податку на прибуток, скоригований на суму надзвичайних доходів і витрат.

Алгоритми розрахунку таких показників як коефіцієнт покриття та окупності витрат, рентабельність послуг представлені на рисунку 2.

Показники зайнятості статистики туризму складають особливо важливу групу, адже є основою для визначення ефективності роботи персоналу та формування кадрової політики як на рівні підприємства, так і на рівні галузі.

Розрахунок показників зайнятості, виходячи з їх значення, важливий в першу чергу власникам та управлінцям підприємства, що зацікавлені в результатах роботи працівників, та безпосередньо самим працівникам, що зацікавлені в отриманні винагороди за свою роботу. Також актуальним є розрахунок показників на загальнодержавному рівні, наприклад, при формування стратегії розвитку вищої освіти в країні, коли можуть прийматися рішення щодо зміни напрямів підготовки майбутніх фахівців на більш актуальні в умовах сьогодення або перекваліфікації вже існуючих спеціалістів.

Перелік основних показників зайнятості в статистиці туризму наведено на рисунку 2.

Середньооблікова чисельність працівників (Чт) галузі охоплює усіх зайнятих, які за основним місцем роботи уклали трудову угоду. До цієї категорії віднесені працівники великих, середніх та малих туристичних підприємств державної та недержавної форми власності [5, с. 182].

Середньомісячна заробітна плата (ЗПт_м) штатних працівників визначається діленням суми нарахованого фонду оплати праці за рік на середньорічну кількість працівників за 12 місяців [5, с. 182].

Продуктивність праці (ППт) показує, який обсяг реалізованих послуг припадає на одного середньооблікового працівника.

Показники обсягів та напрямів туристичних потоків прямо пропорційно впливають на прийняття рішень туристичними компаніями щодо спеціалізації їх діяльності, саме тому в першу чергу їх розрахунок важливий для керівників

туристичних підприємств. Також дана група показників цікавить туристів, які під впливом моди, популярності того чи іншого курорту можуть здійснювати свій вибір на користь певної туристичної подорожі.

Обсяг туристичних потоків – це фактична кількість туристів (Кт), екскурсантів (Ке) та одноденних відвідувачів (Ков).

В першу чергу зазначимо, що туристи – це особи, які подорожують у місцях, що знаходяться поза межами їх постійного проживання, впродовж періоду, що не перевищує одного року підряд, з метою дозвілля і відпочинку, лікування, спорту та оздоровлення, відвідання знайомих та родичів, вирішення службових питань тощо [5, с. 182]. *Загальна кількість туристів* (Кт) включає зарубіжних (в'їзних), іноземних (виїзних) і внутрішніх туристів.

Екскурсанти – це особи, яким надаються послуги з організації подорожей на території України, що не перевищують 24 годин, у супроводі фахівця-

$$ТП = Кім + Кзм + Кзм + Ке_{орг} + Ке_{муз.} + Ке_{трнз} + Ке_{обслуг} \quad (3)$$

При дослідженні *структури іноземних туристів за країнами, з яких вони прибули та зарубіжних туристів за країнами виїзду* використовуємо в першу чергу метод вертикального аналізу тобто визначення структури підсумкових показників з оцінкою впливу кожної позиції (туристичного регіону) на результати в цілому, а також методи горизонтального (оцінки розвитку кожного статистичного показника у часі) та аналізу відносних величин інтенсивності (дослідження співвідношень між окремими статистичними показниками).

Показники оцінки стану туристичних ресурсів характеризують фактичний туристичний потенціал регіону. Головна мета їх розрахунку – виявити співвідношення між туристичною привабливістю території та можливістю її реалізації: з якою ефективністю можуть бути використані туристичні ресурси регіону при даному рівні розвитку туристичної та іншої інфраструктури.

В розрахунок даної групи показників зацікавлені: туристичні підприємства, які формують туристичний продукт та пропонують туристичні послуги на основі поєднання певних ресурсів, держава при розробці стратегій розвитку заповідних територій та збереженні історико-культурної спадщини країни, суспільство в особі природоохоронних організацій, а також туристи, що зацікавлені не лише в об'єктах екскурсійного показу, а в якісних елементах туристичної інфраструктури.

Самі туристичні ресурси неоднорідні. Деякі з них є частиною природного ландшафту території (природні (Птр): водойми, ліси, гори, степи; інші представляють собою невід'ємну частину історії країни, регіону (історико-культурні (ІКтр): пам'ятники археології, історії та культури, музеї, культові споруди тощо. Тобто ці туристичні ресурси, зазвичай, і є об'єктами привабливості туристів – туристичними цільовими пунктами.

Інший вид туристичних ресурсів – це те, що дає можливість туристам реалізовувати свої потреби у відвіданні цільових пунктів (інфраструктурні туристичні ресурси (Ітр): засоби розміщення, приміщення для проведення конференцій, семінарів та інших бізнес-заходів, засоби транспорту, наявність та якість доріг, організацій громадського харчування, туристично-інформаційних центрів.

Очевидно, що показники, що характеризують три виділених групи, різняться як за змістом, так і за методами обліку, збору та розрахунку.

Облік туристичних ресурсів перших двох груп – об'єктів привабливості туристів, – пов'язаний з описом кожного об'єкту, з інвентаризацією на території. Деякі дані про об'єкти культури, музеї, заповідники та ін. можна отримати з форм державної статистичної звітності (№ 9-нк "Звіт про діяльність театру за 20__ рік", № 8-нк "Звіт про діяльність музею за 20__ рік"). Однак більшість інформації носить описовий характер та є результатом спеціальних досліджень.

Що стосується об'єктів туристичної інфраструктури, то дані про них містяться в різних як за змістом спостереження, так і за органом збору інформації

екскурсовода за заздалегідь складеними маршрутами з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природи, музеями, з визначними місцями тощо [5, с. 182]. *Кількість екскурсантів* (Ке) відповідно методики розрахунку обсягів туристичної діяльності [2] складає число осіб, яким були надані екскурсійні послуги суб'єктами туристичної діяльності (Ке_{орг}), та число відвідувачів музеїв (Ке_{муз.}).

$$Ке = Ке_{орг} + Ке_{муз.} \quad (1)$$

Одноденні відвідувачі (Ков) – це особи, період перебування (відпочинку) на території України яких не перевищує 24 годин і до яких належать іноземні (в'їзні) транзитні відвідувачі (іноземці, які в'їжджали в країну з метою транзиту) (Кв_{трнз}) та іноземні особи, які в'їжджали до України в якості обслуговуючого персоналу (Кв_{обслуг}):

$$Ков = Кв_{трнз} + Кв_{обслуг} \quad (2)$$

Отже, *загальний обсяг туристичного потоку* (ТП) можемо представити наступним чином:

формах державної статистичної звітності (N 1-ТУР та N 1-ТУР (к), N 1-курорт, N 1-готель).

Зазначимо, що на сьогоднішній день кількісних показників, що могли б виміряти ефективність використання туристичних ресурсів, доволі мало: відповідність обсягу туристичного потоку (кількості місць в засобах розміщення) пропускній здатності туристичних об'єктів, рівень завантаження засобів розміщення, транспортна доступність (вимірюються через показники кількості, якості та протяжності доріг), число турфірм, обслуговуючих дану цільову територію. Тобто перелічені показники не спроможні надати вичерпну інформацію щодо туристичного потенціалу регіону. Тому головним джерелом необхідних даних виступає опис, якісна характеристика відповідності попиту на туристичні цільові пункти та засобів його задоволення.

Слід зазначити, що використання показників чотирьох вищевказаних груп дає детальне та структуризоване уявлення про параметри розвитку туристичної галузі, але не відображає дійсного впливу туризму на економіку країни. Саме тому виникає потреба розрахунку *показників економічної ролі туризму*, що включають випуск товарів і послуг, проміжне споживання та валову додану вартість. За допомогою даної групи показників можна оцінити фактичний потенціал туристичної індустрії регіону. Ця група показників є найважливішою з точки зору оцінки ефективності державної політики у сфері туризму, що визначає необхідність їх розрахунку для органів влади та суспільства.

Випуск товарів і послуг в туризмі (ВПТ) – визначається їх вартістю і є результатом всіх видів діяльності, що визначають розвиток туризму (діяльність готелів і ресторанів, діяльність закладів культури і спорту, діяльність з виготовлення і реалізації сувенірів тощо). Випуск одночасно віддзеркалює як кількість вироблених об'єктів діяльності за асортиментом, так і рівень цін.

Проміжне споживання в туризмі (ПРСт) – відображає вартість товарів і послуг, використаних у процесі задоволення потреб туриста.

Валова додана вартість (ВДВт) розраховується як різниця між випуском та проміжним споживанням.

В той же час закордонними дослідниками та, зокрема, Всесвітньою туристичною організацією (ВТО) [3] пропонується розраховувати економічну роль туризму за допомогою використання *сателітних рахунків туризму*, які вже знайшли розповсюдження у країнах Західної Європи.

За методологічними поясненнями ВТО, сателітні рахунки туризму – це структура виміру, що заснована на концепціях, визначеннях та класифікаціях системи національних рахунків, що розвинута з метою забезпечення визначення ймовірної міри економічного вкладу сектору туризму[3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведеного дослідження виділено чотири основні групи показників, що можуть використовуватись для статистичного аналізу

туристичної діяльності. В той же час виокремлено п'яту групу, розробка показників якої надасть можливість комплексного аналізу туристичної діяльності, оскільки забезпечить визначення економічної ролі туризму в житті країни чи туристичного регіону.

Основою для подальших досліджень будуть альтернативні механізми оцінки стану розвитку галузі в сучасних умовах.

Список використаної літератури:

1. Наказ Державного комітету статистики України Про затвердження форм державної статистичної звітності з питань туризму та інструкцій щодо їх заповнення від 04.03.1998 № 96 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua. 2. Наказ Державної туристичної адміністрації України, Державного Комітету статистики України Про затвердження Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності від 12.11.2003 N 142/394 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua. 3. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [Електрон. ресурс] – Режим доступу: www.unwto.org. 4. *Сараев А.Р.* О показателях статистики туризма // Вопросы статистики 2007. – № 9. – С. 39-43. 5. Туризм в Україні. Статистичний щорічник. – Київ: Державний комітет статистики, 2006. – 184 с. 6. *Яковлев Г.А.* Экономика и статистики туризма: Учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство РДЛ, 2004. – 376 с.

КОЛЕСНИК Ольга Олександрівна – аспірант Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- економіка туризму;
- аналітичні дослідження в економіці

